

ЗАМАНБАП КЫРГЫЗСТАНДА ДИНИЙ ИДЕНТУУЛУКТУН БЕЙЕНЕСИ (жааштардын мисалында)

Ааламдашуу шартында учурдун эн маанилүү маселелеринин бири жаштардын динге берилүүсү эсептелет. Кыргызстан жаштарынын радикализмге тартылышын көзөмөлдөөдө жана мамлекеттин диний коопсуздугун камсыздоодо чогуу иш-аракеттерди көрүү зарылдыгы пайда болууда. Ошондуктан макаланын негизинде студент жаштардын диний иденттүүлүгүн изилдөө максатын коюп талдоого аракет жасалды.

«Дин»¹ - деген сөз күндөлүк турмушта илимий, көркөм адабияттарда, публистикалык басылмаларда кеңири колдонулат. Бул сөздү колдонуу менен анын эмне экендиги, маңызы толук түшүнүктүүдөй көрүнүшү мүмкүн. Бирок, көпчүлүк убакта дин түшүнүгүнүн артында диндин маңызы эмес, анын сырткы көрүнүшү гана берилери маалым.

Римдиктер - «Религия» - деп атаган кубулушту арабдар - *din* – дин, индустар – *dhama* (dharma) – деп аташкан². Диний аң-сезимдин өнүгүшүнүн эволюциясынын тарыхын Дж. Фрезер (1854 -19410) сүрөттөөгө аракеттенип, бардык тарыхый доорлорго тиешелүү материалдарды топтоп, аларды өз ара салыштыруу жолдору менен түшүндүрүүгө умтулган, эволюция идеясы – изилдөөнүн негизги ыкмасы болгон. Ал, адамзаттын руху тектеш, акылдын адаты, эркин ой –жүгүртүүгө, интеллектиге тескери деп эсептеген.

Дж.Фрезер³ «Алтын бутак» деген негизги эмгегинде алгачкы коомдогу диндин эволюциясын сүрөттөп, магия менен дин карама-каршы кубулуштар, магия тарыхый орду боюнча динден мурда жаралган деп жыйынтыктайт.

«Социология» деген илиминин негиздөөчүсү О. Конт⁴ дин маселесинин чечилишине олуттуу көңүл бургандардын бири. О. Конт өзүнүн изилдөөлөрүндө диндин коом менен шартталышына жана анын коомго карата тийгизген таасирине, ролуна көңүлүн бурган.

Анималистик теориянын жаралышына Э.Б. Тейлордун⁵ (1832 – 1917) эмгеги себепчи болгон. Ал цивилизациянын эволюциясын алгачкы коомдун адамынан баштап ошол мезгилдеги Европалык коомдо жашаган адамга чейинки мезгилди сүрөттөгөн. Дин таануучулар үчүн Тейлордун анимизм (*anima* – жан) теориясы бөтөнчө маанилүү. Жан бар деген ишеним, диндин алгачкы формасы «макулуктар жандуу - деген ишеним бардык диндердин негизи, фундаменти. Байыркы адамдардын ишениминен баштап учурдагы коомдун адамдарынын динине чейин камтыйт». Анимизм макулуктар түгөлү менен жандуу, ал жан өлүмдөн кийин да, дене чирип жок болгондон кийин да жашап кала берет. Жан макулуктарга гана эмес, нерселерге да тиешелүү. Арбактарга сый, урмат көрсөтүлүп, курмандыктар чалынат. Ушул арбактар магиялык салттарды жана мифологиялык түшүнүктөрдү жаратты, өткөндөрдүн арбактары башка жаныбарларда, нерселерде жашашы мүмкүн. Асман телолору, табияттын кубулуштары, өсүмдүктөр, жаныбарлар бардыгы Адам сымал жандуу. Алардын жандуу касиеттери табияттагы кубулуштардын туюнтмасы, алар адамдын сыйына арзыйт.

Кыргыз Республикасынын эгемендүү мамлекет болгондон бери социалдык-саясий жана экономикалык өзгөрүүлөргө дуушар болду. Дүйнө практикасы көрсөткөндөй, элдердин ортосундагы кагылышуулар жана согуштар негизинен диний ажырымдардын ортосунан келип чыккандыгы жалпыга маалым болсо керек. Биздин өлкөбүздөгү диний конфессиялардын көптүгүнөн мезгил мезгили менен жер жерлерде айрым бир кагылышуулардын болуп жаткандыгына баарыбыз күбө болуудабыз. Мунун баары диний сабатсыздыктын айынан экендиги талашсыз. Учурда жаштардын ар түрдүү туура эмес диний агымдарга азгырылып жаткандыгы аларга туура тарбия, туура багыт көрсөтүлбөй жаткандыгынан улам болуп жатат. Инсандын диний иденттүүлүгүн коомдо изилдөө өзүнө терең кароону талап кылат жана социогуманитардык багыттардагы талкуулоолордун улуттук толеранттуулугун жана терең маданий айырмачылыктарды кароого шарт түзөт. Диний иденттүүлүк «Мен» образы менен байланыштуу. Тарыхый эске келбеген жана жоготулган руханий аң сезимдин жоктугу албетте кооптонууну пайда кылат. Аны менен бирге өзүн өзү таандык кылуунун жоктугу, башкага болгон «башка» «бөлөк» деген сыяктуу агрессивдүү мамилени жаратат.

Мына ушул себептен коомубуздагы айрыкча жаштарыбыздын диний түшүнүгүн жана диний иденттүүлүгүн аныктоо абдан маанилүү болуп жатат. Себеби, алар коомубуздун - Кыргызстандын келечегин түзүшөт жана алардын андан ары динди туура кабыл алуусу, жашоо баалуулуктарын түшүнүүсү илимдердин биринчи кезектеги маселеси.

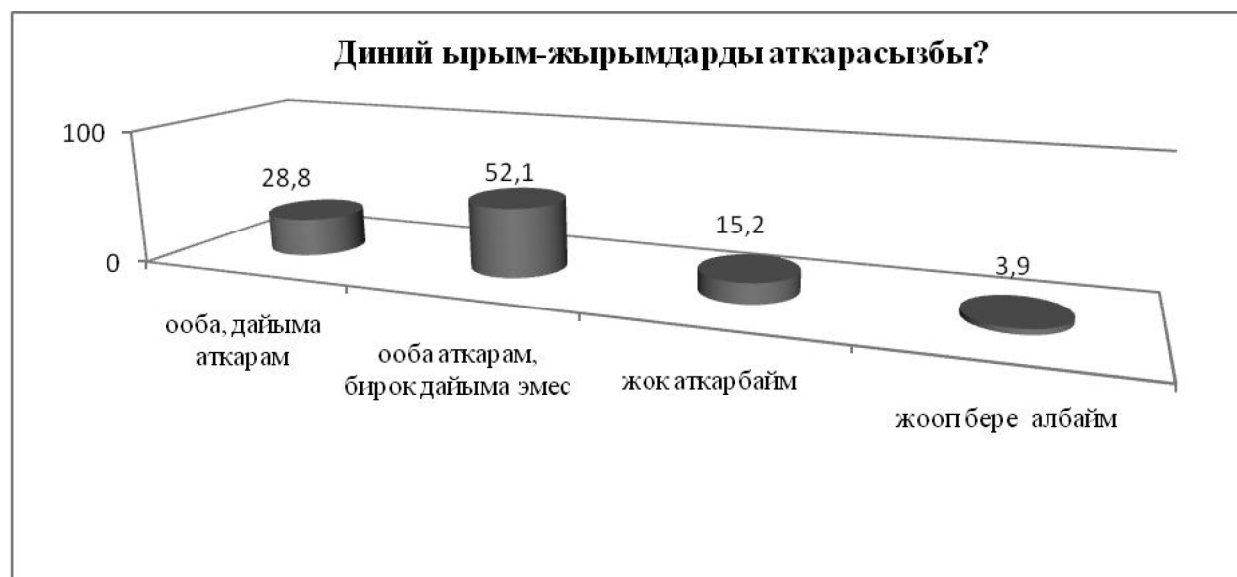
Мына ушул себептен К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университеттин студенттеринин 100 студенти сурамжылоо жүргүздүк. Ар бир курстан 20дан студент катышты.

Студенттердин көпчүлүк бөлүгү 88,4 пайызы ислам динин тандашты, православдык динин 9,6 пайызы белгилеп кетишти. Ал эми 2 пайызы башка диндерди белгилеп кетишти.

Ислам ойгонуусун коркунучтуу же жаман деп айтууга болбойт. Анткени бул жерде окшоштук (иденттүүлүк) маселеси жатат. Мен кыргызмынбы, демек, мен мусулманмын. Дин жаатында тиешелүү сабатка ээ болбогондордун арасында (өзгөчө жаштар) динге тартылуунун өсүшү, салттуу диний институттардын алсыздыгы, карапайым адамдар арасында нааразылыктын өсүшү сыяктуу нерселердин бардыгы коркунуч жаратат. Акыркы жылдардагы окуялар көрсөткөндөй, исламдын өзү коркунуч туудурбайт, тескерисинче, азыр динди туткандардын динди бурмалап, туура эмес чечмелегени исламга коркунуч жаратууда. Көпчүлүк адамдар «ислам дини тыюудан, ага чакыруу коркутуп-үркүтүүдөн башталат турбайбы» деген ойдо калып жаткандыктары ошондон. Ушундан улам исламдын маңызын түшүнгөн, ал боюнча билими бар мусулман менен билими жок мусулмандын айырмасы асман менен жердей экендигине ынансак болот.

Ар бир диндин өзгөчөлүгү бар, ал өзгөчөлүктөр ошол туткан динге ылайык ар кандай ырым-жырымдар менен айырмаланат. Ал эми жаштардын өз динине ылайык диний ырым-жырымдарды канчалык денгээлде аткаарарын №1 диаграммадагы жооптордон көрсөк болот.

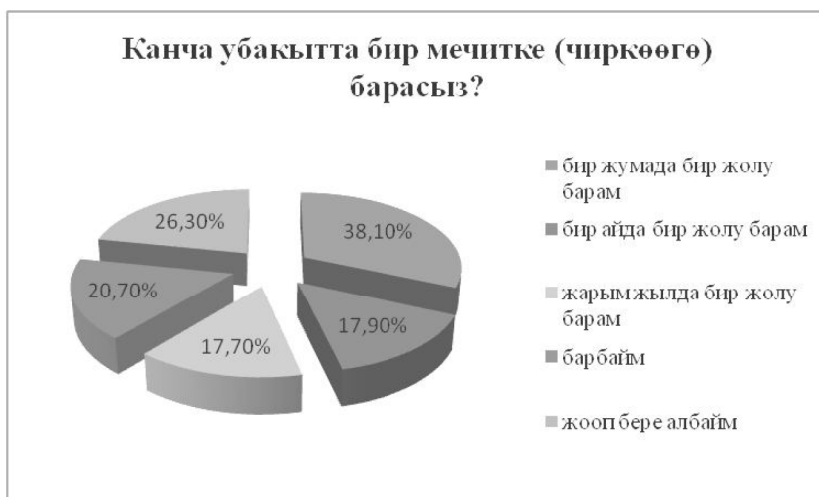
Диаграмма №1

Студенттерге «Диний ырым-жырымдарды аткаарсызбы?» деген суроодон, 28,8% диний ырым-жырымдарды дайыма аткаарарын белгилеп кетишти. Булар диний ырым-жырымдардын катарына намаз окуу, сыйынуу жана мечиттерге (чиркөөгө) баруу менен бирге ар жумада боорсок жасап куран окууну белгилешсе. 52,1% сурамжылоочулар үчүн ырым-жырымдар кээде гана аткаарары белгилүү

болду. Ал эми, 15,2% суралгандар ырым-жырымдарды так аткаарышпайт болсо, жооп бере алгандардын саны 3,9% түздү.

Ошол диний ырым-жырымдарды аткааруунун бирден бир бөлүгү катары - мечитке (чиркөөгө) баруу эсептелет. Мына ушул себептен респонденттердин диний мекемелерге канчалык денгээлде барарын төмөндөгү суроо аркылуу аныктадык.

Биздин сурамжылануучуларга: “Канча убакытта бир мечитке барасыз?” – деген суроо берилип. Мында, суралган 21,1% студенттер үчүн мечитке (чиркөөгө) баруу бир жумада бир жолу болсо, 14,9% студенттер үчүн бир айда бир жолу дээрлик барышары маалым болду, ал эми 17% жарым жылда бир жолу барышса, калган 20,7% таптакыр барышпайт экен. Суралгандардын 26,3% пайызы бул суроого жооп берүүдөн баш тартышты. Жогорудагы диаграмма көрсөтүп тургандай негизинен азыркы тапта жаштардын диний агылуусу бир кыйла активдешкендигин байкоого болот.

Ачыгын айтсак, исламдын бирден бир максаты - ишеним, адеп-ахлак жана рухий баалуулуктар аркылуу, жеке адамды жана жалпы коомду түз жолго салуу, ошондой эле, адамдын экономикалык, финансылык, социалдык, саясий жана укуктук иши боюнча исламдын мыйзамдарын коомдун, мамлекеттин турмушуна киргизүү менен коомдо тынчтыкты, акыйкаттыкты жана шайма-шайлыкты (гармонияны) орнотуу. Бирок мунун баардыгы акырын түшүндүрүү, ынандыруу жолу менен ишке ашканы туура. Тең салмактуулукту жана туруктуулукту бузбастан, компромиссти издешибиз керек. Демек, «ис-

лам ойгонуусу»⁶ дегенибиз – бул эң алгач мусулмандар ичиндеги сенек стереотиптерден, караңгылыктан интеллектуалдык ойгонуу болуп саналат.

Кыргыз Республикасы демократиялык жолду тандап алгандан кийин Конституцияда расмий түрдө динди мамлекеттик саясаттан бөлүп салды. Бул бөлүнүүнүн оң жана терс таасирлери коомдо даана байкалып калды. Мамлекет диний билим берүүнү өз көзөмөлүнө албагандыктан, адамдар динди мыйзамсыз жолдор аркылуу үйрөнө башташты. Кээ бирлер батыштан келген ар кандай диний секталарга кирип, динди үйрөнүүгө аракет кылышса, айрымдар динди туура эмес жолдон, сабатсыз дин кызматкерлеринен үйрөнүштү, кээ бири акыйкат дин деген ишеним менен башка диний агымдарга кирип, мамлекеттин коопсуздугуна коркунуч келтире баштады. Албетте, мунун баары өлкөбүздөгү жаштар арасындагы диний башаламандыкты көргөзүп турат.

Алсак, жаштардын динге кызыгуу, окуу (сыйынуу) деңгээлин билүү үчүн: «Сиз өзүңүздүн диниңизге ылайык намаз окуганды (сыйынууну) канчалык деңгээлде аткарасыз?» деген суроо берилип, төмөнкүдөй жоопторго ээ болдук (№3 Диагр.).

Диаграмма №3

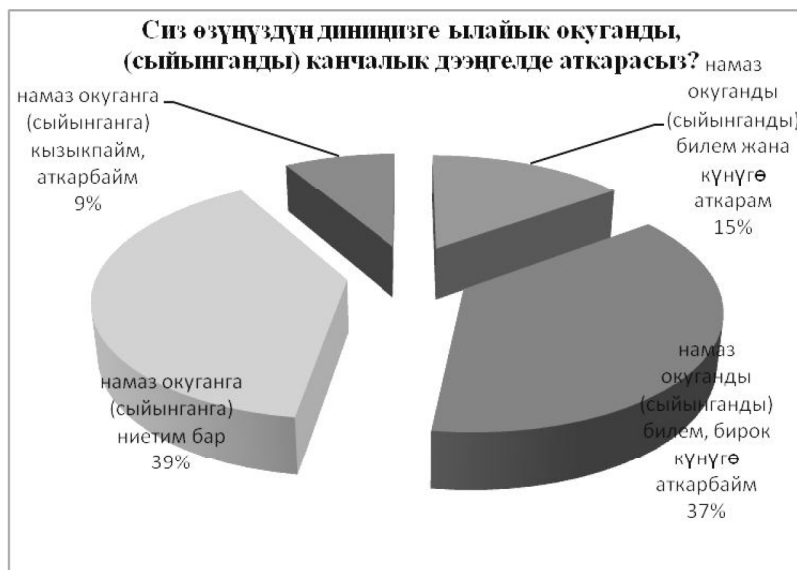

Диаграмма көрсөтүп тургандай намаз окуу (сыйынуу) жаштардын арасында кеңири тараган көрүнүш. Муну менен бирге алар өздөрүнүн таандуулугун же болбосо диний иденттүүлүгүн белгилөөдө. 27,8% инсандарыбыздын намаз окуганды (сыйынганды) билем жана күнүгө аткарам деген жоопторуна ээ болдук. Азыркы учурда динге болгон жаштарыбыздын көз карашы арта баштады. Көбүнчө жаш улан кыздар намаз окуп, туура жолго түшүнүүн жолун көздөөдө. 37,4% намаз окуганды (сыйынганды) билем бирок күнүгө аткарбайм деп өз жоопторун айтты. А чындыгында эле биздин азыркы жашап жаткан коомдо, убакыттын тардыгы, жумуштун көп болгону мындай көрүнүшкө себеп болуп жатат. 14,5% биздин жаш жарандарыбыз намаз окуганды (сыйынганды) билем, бирок такыр аткарбайм деген жооп кайтарышты. Мындай көрүнүшкө алардын кудайга ишенүүсүн, бирок биздин турмушка байланыштуу намаз окуп (сыйынганга), кандайдыр бир көйгөйлөрдүн тоскоолдук болушу себеп катары көрүнүп турат. 13,3% намаз окуганга (сыйынганга) кызыкпайм, аткарбайм деп белгилеп кетишти. Мындай жагдайдын себебин бир жактуу түшүндүрүү кыйын, балким бул көрүнүш диний

илимдин жетишсиздиги, башка жагы катары жаштардын диний ырым-жырымдарга такыр эле көңүл бурбагандыгы, дагы бар себеби катары совет доорундагы диний кызыкчылыктарга тыйуу салынып, тарбия алган ата-энелеринин таасири эсептелиши мүмкүн. Чындыгында азыркы жаштардын жашоосунда динден башка маселелер приоритеттүү болуп жаткандыгын тана албайбыз, башкача айтканда алар көпчүлүк убактысын социалдык тармактарда, достор менен биргеликте өткөрүүгө, эс алуу жайларына коротушат

Жогорудагы жоопко карабастан чындыгында студенттердин пикиринде, эгерде ар бир жаран диний ырым-жырымдарды туура аткарса, шариаттын жолунда жүрсө бейишке түшөөрүн белгилеп кетишти. Ал эми башка бир респонденттеринин оюнда алар жеке өзүлөрүнүн кызыкчылыгы үчүн кандайдыр бир ырым-жырымдарды аткаруу, алардын турмуш жолун жеңилдетет деп ишенишет, б.а алардын алдыдагы тоскоолдуктарын жоет. Кудай жөнүндө, дин тууралуу айтып берүү, анын түшүргөн кураны, аткаруу парздары жөнүндө башкаларга жеткирүү ар бир жарандын парзы жана алар бул нерседен ырахат алабыз деп айтып кеткендери да жок эмес.

Диаграмма №4

Жогорудагы суроо боюнча жаштардын пикирине көңүл бура турган болсок: Ар кимибиз бир нерсеге ишенип, ошол нерсе жардам берет деп үмүттөнгөнүбүз жакшы. Анткени коомдо, биздин чөйрөбүздө чындыгында көйгөйлөр аз эмес. Алар менен жалгыз күрөшүү кыйынга турат деген ойду 39,2% студенттер белгилешти. Кандайдыр бир кереметке ишенип, алардан жардам күтүү бул биринчиден адамдын ишенүүсүн арттырат жана моралдык жактан жардам берет дегендер да жок эмес, мындай жооптун ээлери 27,8% түздү. Ошондой эле кудайга ишенүү психологиялык жактан колдоо көрсөтөт деген жаштарыбыздын саны 23,6% болду. Бирок чындыгында эле бул нерсени четке кагып коюуга болбойт. Балким бул жооптун ээлерине ошол касиетке ишенүү алардын абройун көтөрүп, психологиялык жактан колдоо көрсөтүп жаткандыр. Негизинен бул суроо кээ бир жаштарыбыз үчүн кыйынга турду. Кудайга ишенүү бул эмне берет экендигине жооп таба албагандардын саны 9,4% түздү. Балким чындыгында алар өз

күчтөрүнө гана ишенгендер же болбосо кандайдыр бир кереметке ишенип, кимден кандай жардам алууну билбей өз жолун издеп жүргөндөр.

Ар кимибиз жүрөгүбүздө кудайга, башка керемет касиеттерге ар башка ишенебиз жана ар кандай ырым-жырымдарды аткарабыз. Мына ошол себептен дин менен адамдын ортосундагы байланыш кантип байкалары жөнүндө суроо берилген. Анда, төмөнкү жооптор алынган:

- Диний жана улуттук таандуулуктун бири-бири менен байланышта болуусу - 46,6% түздү. Респонденттер тарабынан берилген мындай жогорку пайыздын себебин төмөндөгүдөй түшүндүрсөк болот: негизинен инсан бул жашоого келгенде коом тарабынан тапшырылган белгилүү бир статустарга ээ болот. Алардын ичине дин да кирет, ар бир адам өзүнүн улутуна жараша белгилүү бир динди кабыл алап тутуп келет эмеспи, тактап айтканда мисалы көпчүлүк учурда мен кыргызмынбы демек мен ислам динин тутушум керек деген ишеним жүрөгүбүздө жашап келет.

БИШКЕК ГУМАНИТАРДЫК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ

● Дин менен каада-салттардын байланышы көп деп белгилегендердин саны саны 40,6% түздү. Анын негизги себеби ар бир дин жаман менен жакшыны бөлүп, ыйман жолунда жүрүүнү көздөйт ошондой эле ар бир элдин каада-салты бабалардын кеңеши да ошол диндин принциптерине дал келет. Негизинен биз өз салтыбызды четке кага албайбыз, ал биздин кан жаныбызга сиңип калган андан эч кимибиз баш тарта албайбыз. Ошонун негизинде дин менен салтыбызды чогуу алып жүрүүбүз керек.

● Дин менен адамдардын ортосунда байланыш жок - 3%; Дин менен адамдын ортосунда байланыш жок дегендер да бар болду. Алардын мындай жооп берүүсүнүн да себеби бар болуш керек. Эч бир динге, касиеттүү нерселерди таанып билбеген адамдар да арабызда бар. Мына ушундай адамдардын жеке өздөрүнүн ою болуш керек.

● Жооп бере албайм деп бул суроого жооп таба албагандар да болду. Биздин көптүгүбүз азыркы учурда бул суроону өзүбүзгө өзүбүз берип көрбөгөндүрбүз. Бирок кандай болсо да бул суроого жооп таба албагандар саны - 9,8% түздү.

Жыйынтык. Биздин бүгүнкү коомубузда диний көз караштарды жайылтуу, анын касиеттерин, кереметтерин айтып, кандай болгондо ал ырым-жырымдарды туура аткарылышын камсыз кылып, элге жеткирүү чаралары диний уюмдар тарабынан аз жайылтылып жатат. Албетте, эч бир инсан, жаран исламдагы ырым жырымдардын аткаруу менен гана чектелип башка эч кыймыл көрбөй отуруп калбашы керек. Дин бүтүндөй, керек болсо эконо-

микалык, социалдык маселелерди камтыган тутум экендигин да эскертип кетүү да ашыкча болбойт. Кийинки мезгилде жаштардын арасында биздин улуттук кызыкчылыктарды эске ала турган, жаңыланган ислам тууралуу идеялар көтөрүлүп жатат. Мындай идеялар багыттар кантип өнүгө тургандыгы мусулман коомчулугунан да, мамлекеттен да көз каранды. Ислам бүгүнкү коомдун талаптарына ылайык өнүгүшү керек, бүгүнкү күндүн суроолоруна жооп берип, бүгүнкү күндүн маселелерин чечүүгө жөндөмдүү болушу керек.

Адабияттар

1. Дин таанууга киришүү: 1 бөлүк. (Орто мектептин мугалимдери, окуучулары жана жогорку окуу жайынын студ. үчүн окуу китеби). /Которгон: А.М.Тилебаев, Ч.К.Сооронбаева /К.Тыныстанов атын. Ысык-Көл мамл. ун-ти.–Толукт., 2-бас. – Каракол; 2009. -32 б.

2. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Пер. с фр., составление, послесловие и примечания А.Б. Гофмана. - М.: Канон. 1995 С 305.

3. Тайлор Э.Б. Первобытная культура. -М., 1989.

4. Фрезер Дж. Золотая ветвь. -М., 1986.

Интернет булактары:

1. <http://shookum.kg/zhashtar-mamlekettin-kelecheqi/>

2. <https://ru.wikipedia.org/wiki>

3. <http://www.philosophy.ru/library/ric>